

ÖSSZEFOGLALÓ

George Bataille a lascaux-i barlangrajzokról gondolkodva a művészet eredetéről szóló következtetésekhez jut el. A munka profán világa a szorongató halál elfedését, halogatását, a vele szemben álló ünnep szent ideje pedig a benne való véres-erotikus megmártózás fényűzését jelzi. A szerelmi és áldozati aktus a testet fedi fel. A vérbő testek lüktetése (a madárfejű ember erekciója) hasonló a (haldokló bivaly gyomrából kiömlő) szervek vak rángatózásához, mert mindkettő független az akarattól. A haldokló állatisten szelleme, amelynek a konkrét analógiakeresésben, a rítus során materializálódó (bogyólé, vér, sár) színe elé járuló ember a szentségben részesült, a lét folytonosságát képviselte, az ember isteni lényege az ünnepben, a vallásos megszegésben elszabadulhatott (extázis), a nemes homo ludens, a madárfejű ember a magasba szárnyalt, és fentről nézhetett le magára, akármilyen átkot mért is rá ez a dicsőség.

A dolgozat a tilalom megszegésének vonzó-félelmetes kockázatával, az öncélú játék fantáziavilágával foglalkozik W. J. T. Mitchell, Giorgio Agamben elméleteihez és a lacani pszichoanalízishez kapcsolódó fogalmainak segítségével.

Kulcsszavak: fantázia, tilalom, szent, halál, erotika.

ABSTRACT

Through thinking of cave paintings of Lascaux George Bataille gets to conclusions connected to the birth of art. The profan world of work is the cover and deferment of straitening death, and holy time of feast, against that, is bloody-erotic sumptuousness of dip in death. Sex and sacrificial acts unfold body. Pulsation of full-blooded bodies (erection of bird-headed man) is like blind trepidation of organs (dying bull's effluent bowel), because both are will-less. The spirit of dying animal god represented continuity which the human being through the ritual transgression partook.

The essay deals with seductive-fearsome risk of breaking ban and world of fantasy and autotelic game by the help of concepts of W. J. T. Mitchell, Giorgio Agamben and the lacanian psychoanalysis.

Keywords: fantasy, ban, holiness, death, erotica

Samu-Koncsos Kinga

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Modern Irodalomtörténeti és
Irodalomelméleti Tanszék
Irodalomtudományi Doktori Iskola
koncsoskinga@gmail.com

A MADÁRFEJŰ EMBER SZÁRNYALÁSA – GEORGE BATAILLE LASCAUX SZÖVEGÉNEK OLVASÁSÁHOZ

*Wing of the bird-headed man – Reading
of George Bataille's text on Lascaux*

*Let čoveka sa glavom ptice – Jedno
čitanje Bataljevih tekstova*

Nemes Nagy Ágnes a költői képekről gondolkodva azt mondja, a jó kép úgy hat, mint a tapasztalat. Ha a tapasztalatot Tengelyi László filozófiájában foglaltak felől értelmezzük (Tengelyi, 2007), akkor a tapasztalat (az élménnyel ellentétben, amely a husserli fenomenológiában a tudat szinonimájaként fogható fel) az új fogalmával lesz rokon, tapasztalni olyasmit tudunk, ami meglep minket, keresetlenül ránk talál, amire rácsodálkozunk, ami nem magától értetődő, mert még nem megértett, még nem megragadott, még ismeretlen, olyasmi, amit azért sem várhatunk, mert még nincs mit várni: az „új” pontosan akkora képtelenség, mint a „semmi”.

„Szeretném hangsúlyozni, hogy Lascaux számunkra a meglepetés erejével hat” – így Bataille (Bataille, 1995). A csodavárás az élet legmélyebb és legerősebb vágya. „Mindig azt látjuk szeretetreméltónak, ami felzaklat bennünket – a nem remélt, a nem remélhető” (Bataille, 1995) A festmény tekintélye Bataille szerint a váratlan felfedezéséhez köthető. A nem remélhető, a nem várható kapcsán Giorgio Agamben nyomdokaiban haladva is azt találjuk, hogy a csoda, a mágia titokzatosan összefügg a boldogsággal (Agamben, 2008). A munka embere nem lehet boldog, csak az, aki részesül az isteniből. Nem tudunk mit kezdeni azzal a boldogsággal, amiért megdolgoztunk, amit kiérdemeltünk. „Micsoda katasztrófa, ha egy nő azért szeret minket, mert megérdemeltük! Micsoda unalom, ha a boldogságot a jól végzett munka eredményeképpen érzük el!” (Agamben, 2008) Agamben szerint a kötelék, ami a boldogságot a mágiával összefűzi, nem immorális, sőt magasabb etika megnyilvánulása. „A boldogság alanya nem alany, nem ölti magára egy adott tudat formáját (...). Aki a boldogságot varázslat útján éri el, az megmenekül a hübrisztől, a tudatos boldogság szükségszerű velejárójától, hiszen az, amit birtokol, ami őt boldoggá teszi, bizonyos értelemben nem is az övé. (...) Csak az elvarázsolt mondhatja

mosolyogva: én. És csak azt a boldogságot érdemeljük ki igazán, amelynek elnyerésére álmunkban sem gondolnánk” (Agamben, 2008). Ezt az agambeni boldogság-etikát érezhetjük ott, ahol Lascaux embere a rítus során állati maszkkal ábrázolja magát, állati (azaz isteni: a mágiára képes) lényegét megélve, tehát nem önmagaként, aki meg akarja ölni az állatot, hogy életben maradjon, hanem a szent állathoz felemelkedve, hozzá hasonlóként.

Bataille szerint a lascaux-i művészet távol áll a barbár művészettől, inkább a kínai művészethez vagy a középkor művészetéhez tartja hasonlóknak. Állítása mellett a képelemet felől is érvelhetünk. W. J. T. Mitchell *Mi a kép?* (Mitchell, 2008) című tanulmányában a képek alternatív történetét vázolja fel, amely nem kevésbé elfogadható, mint az, amelyik a „kép” szó anyagi alkalmazását tartja elsődlegesnek, a mentális, verbális stb. képeket pedig ennek figuratív kiterjesztésének tekinti. Létezik ugyanis olyan hagyomány, amely a „képmás” szó szerinti értelmét nem képként, hanem „hasonlatosság”-ként, spirituális hasonlóságként ragadja meg. „Ez az a hagyomány, amely természetesen az embernek az Isten »képmására és hasonlatosságára« való teremtésének magyarázatával kezdődik. Azokat a szavakat, amelyeket ma »képmásnak« fordítunk (a héber *celem*, a görög *eikón* és a latin *imago*), nem valami anyagi képként, hanem absztrakt, általános, spirituális »hasonmásként« kell helyesen érteni, miként a kommentátorok fáradhatatlanul hangoztatják is.” (Mitchell, 2008) Mitchell a talmudi tudóst, Maimonidészt idézi, aki szerint a képmás (*celem*) a dolgok lényegi valósága, amit ő természetes vagy jellemző formának nevez, és ezt szembeállítja a mesterséges formával, azaz a dolog fizikai alakjával, amit egyfajta romlás eredményeképp szintén szokás a képmás szóval jelölni. Hogy ezt a romlást valamiképp belássuk, Mitchell többek közt a következőt javasolja: „(...) azt gyaníthatjuk, hogy a képmás terminológiája egyfajta metaforikus »eltolódás« eredménye, olyan *konkrét analógiakeresés* (kiemelés tőlem: S.-K. K.), amely azután a környező népek, sőt még a zsidók közt is fellelhető bálványimádó tendenciák hatására vált szó szerint értetté” (Mitchell, 2008). (Mitchell szerint a folyamat betetőzése a centrális perspektíva egyeduralma lesz, amely letagadja önnön mesterséges voltát, a dolgok „természetes” reprezentációjának mutatja magát.) Ha tehát a barlangrajzokat konkrét analógiakeresés eredményeként tekintjük, elképzelésünk egybevág Bataille-nak a lascaux-i barlang állatfiguráira vonatkozó érvelésével, amihez a tilalmak világán keresztül vezet az út.

A bataille-i éjszakát, amely az emberiség történetének hajnalpír előtti szakaszára utal, a homo faber, a Neander-völgyi ember népesítette be, 100 000 évvel ezelőtt. „A Neander-völgyi ember az életből nem ismerhetett mást, mint a hasznos cselekvést, amelyhez hozzátartozott a megkülönböztetés képessége. (...) A halál azonban valószínűleg – sőt elkerülhetetlenül – valami egyértelműen negatív elemet hozott magával: azt az óriási hasadást, mely azóta is arra készlet bennünket, hogy másféle lehetőségek után kutassunk, mint amit a hatékony cselekvés jelent. (...) A korábbi emberiség láthatóan beérte azzal, hogy tilalommá formálja az érzést, amit a halál

keltett benne.” (Bataille, 1995) A tilalmi elem az éjszaka ideje alatt született meg, a munkavégzés hatására, így az állat és az ember közötti különbség nemcsak a fizikai és szellemi jelekben ragadható meg, hanem azokban a tilalmakban is, amelyeket az embernek be kell tartania: tilalom nélkül nincs emberi élet. A halállal (halott emberi testtel) szembeni ősi emberi magatartásformák és a hozzájuk kötődő tárgyak, melyeket a rettenet érzése övez, alkotják a szent tartományát. Lascaux világa Bataille érvelése szerint elsősorban olyan világ, melyet a halálhoz, születéshez-szexuális reprodukcióhoz fűződő tilalom irányít. A halál és a szex a munka világához képest valami egészen más. „Az, ami a munkához nélkülözhetetlen rendet megzavarja, ami nem egyeztethető össze a szilárd és világosan elkülöníthető tárgyak világával – az eltűnő, rejtőzködő vagy újra feltámadó élet – nyilván meglehetősen hamar külön kategóriát alkotott, melyet – az esetektől függően – gyászosnak, zavarónak vagy szentnek tartottak.” (Bataille, 1995) A lascaux-i barlang világa az állati léthez kötődik, ami nincs a munkának alávetve. A tilalmak meghaladását az ember a játék, a művészet és a vallás révén érheti el. Bataille a játékot művészi értékűnek tekinti, mivel a szabad teremtés és az ünnep eleme. A mágiához ezzel szemben számító érdek kapcsolódik. A rituális cselekedetben egy konkrét cél elérésére való törekvés mindig csak egy a sok más szándék között, s e szándékok a valóság egészét, vallási és érzelmi (esztétikai) teljességet fognak át, tehát a művészet legalapvetőbb vonását hordozzák, kielégítik az ember vágyát a csodára, azáltal, hogy érzelmi valóságuk kaleidoszkópjában a világot átalakulva tapasztalják. Bataille felfogása szerint ugyanis a műalkotásban soha nem az a fontos, ami esetleges és kisszerű. A lascaux-i ember valami csodálatosat akart létrehozni (a lascaux-i unikornist a képzelet szülte!). Azokat a Lascaux-val kapcsolatos kutatásokat, amelyek szerint az analógiás mágiát és az álarcos táncot is magába ölelő rítus, melynek során az állatrajzok keletkeztek, alapvetően célelvű lehetett, Bataille a következőképp kritizálja: „az állatokat véséssel vagy festéssel megörökítő művészetet csak akkor lehetett bármiféle célra felhasználni, amikor az már *létezett* – azok pedig, akik e művészetet elsőként gyakorolták, csak a véletlen, vagy a játék útján juthattak el hozzá” (Bataille, 1995). Az első lépés az állatok hangjának vagy viselkedésének az utánzása lehetett (lásd. La Baume-Latrone, véletlenszerű vonalak, a boyol-i barlang szarvasfigurája).

A homo fabert (a munka embere) szokásosan a Homo sapiensszel (a tudás embere) állítjuk szembe. Bataille azonban amellet érvel, hogy a sapiens hozadéka nem a tudás, hanem a művészet, és inkább az esztétikai tevékenység választja el az embert az állattól. Huizinga a homo ludens fogalmát preferálja, mivel ebben az elképzelésben a játék öncélúsága áll szemben a munkával, vagyis az alárendelt cselekvéssel.

A tilalmak lényege, hogy biztosítsák a munka által szervezett világ működését, elfedjék, háttérbe szorítsák az állati vonásainkat, a halál és a nemi szerepek okozta zavarokat. A tilalom áthágása a tilalom okozta felfüggesztés, visszafogás szükségszerű ellenpontja. Az ünnep alatt átmenetileg megszűnnek a mindennapi életben ránk nehezedő szabályok: az ünnep a viszonylagos szabadság ideje. Bataille

az áthágás terminusát azokra az esetekre alkalmazza, amelyek nem a szorongás vagy érzékenység hiányából születtek, hanem épp ellenkezőleg, a szorongás *ellenére* jöttek létre. Fontos, hogy a tényleges áthágást rendkívül erős szorongás kíséri, amin az ünnep során az ember képes felülemelkedni. „A tilalom áthágása valójában vallási fogalom, az extatikus érzékenységgel függ össze, amely az extázis forrása és a vallás alapja.” (Bataille, 1995) A művészet a tilalom e vallásos áthágását fejezi ki. „Az áthágás mozzanata vezérli a vágyat, egy mélyebb, gazdagabb és csodálatosabb világ igenlését: egy szent világ igenlését.” (Bataille, 1995)

A munkának az erőszak kiküszöbölésére irányuló tilalmakon alapuló világa az állati léttel áll szemben. Az embert körülvevő világ két szintre oszlik: a munka világára, és arra, amely kivonja magát belőle. Lascaux embere megélte ezt a két szintet. Az állat olyan, mint az ember, csak (mivel létét nem szabályozzák alárendelt cselekvések) szentebb, és úgy hitték, hogy (mivel ez említett tulajdonságában istenhez hasonló) csak saját beleegyezésével ölhet meg. „... a felsőbbrendűség érzése csak egy olyan – fejlettebb – civilizáció körülményei között jöhet létre, ahol az állattenyésztő maga is alsóbbrendű, s ahol a jószágnál nincs alantasabb és megvetendőbb dolog.” (Bataille, 1995) A lascaux-i állatnak, aki önmaga kizárólagos értelme és célja, semmilyen szabály sem korlátozza létét, az istenségtől alig megkülönböztethető.

Bataille homo ludusának állatképéhez a pszichoanalízis felől is közelíthetünk. A lacani pszichoanalízist elemezve találunk olyan párhuzamokat, amelyek felhangosítják Bataille érvélését azzal kapcsolatban, hogy az állatokra nem vonatkozik a tiltás, és így mint önmagukért való létezők közelebb állnak istenhez, mint az ember, ez pedig természetesen az ember hozzájuk fűződő viszonyát egészében meghatározza. Lacan szerint az Ödipusz-szituációban az incestusvágy célját, az anyával való egyesülést (a gyermeknek az anya vágyává válását) az apa mint szimbolikus ok teszi elérhetetlenné. Mivel a gyermek nem képes megharcolni az apával, le kell mondania az anyjáról, és el kell fogadnia az apa törvényét (ami a társadalom szabályrendszerét jelenti). Az Apa Neve itt elvont hatalmi szimbólum, a hús-vér apától független hivatkozási alap (tehát azok a gyerekek is integrálódnak a társadalomba, akik mellett nincs konkrét apa-személy). Slavoj Žižek A nagy Másik nem létezik című szövegét (Žižek, 1998) Freud Totem és tabu írásának elemzésével nyitja. Freud szövegének témája az állati létből a kultúrába való átmenet, amely történelem előtti tényként feltételez egy ős-ödipális krízist, az ősapa meggyilkolását az anyával való egyesülés vágyából. A kultúra azonban csak a vágyott incestuózus egyesülés folytonos elhalasztásával jöhetett létre és tartható fenn: az ödipális vágy megvalósulása (az apagyilkosság) szimbolikus tiltást hív elő, az apa Névként, a szimbolikus Apa törvényeként, tiltásként¹ visszatér, így az anyával való egyesülést nem az élő, hanem a halott apa tiltja meg, akit már nem lehet kiiktatni. „A Totem és tabu mátrixára tehát az apagyilkosság strukturális

¹ Az Apa Neve a lacani pszichoanalízis fogalma, amely alkalmat adott Lacan szójátékára, mert a francia *le nom du père* (az apa neve) és a *le non du père* (az apa neme mint nemet mondása, tiltása) kiejtve nem megkülönböztethető.

szükségszerűsége szolgál magyarázattal: a közvetlen brutális erőtől a szimbolikus tekintély szabályáig vezető út mindig az ősi bűn (megtagadott) tényében gyökerezik. Innen származik a »Csak azzal bizonyíthatod, hogy szeretsz, ha megtagadsz engem« dialektikája: az apa csak meggyilkolása és elárulása után emelkedik a Törvény tisztelettel szimbólumává. (...) Az eretnek legenda, mely szerint Krisztus maga parancsolta Júdásnak, hogy árulja el (vagy legalábbis burkoltan tudatta vele ezt a kívánságát...) ily módon jól megalapozott: a Nagy Ember elárulásának ezen szükségszerűségében, mely egyedül képes Dicsőségét biztosítani, rejlik a Hatalom végső misztériuma.” Lacan rámutat, hogy az Apa Neve nem létezik, hanem egzisztál, tehát nem a szimbolikus halmaz eleme: rá nem vonatkoznak azok a törvények, amelyeknek mindenki (az ödipális krízis feloldásával) alá van vetve.

A tilalom voltaképp az erőszaktól való elhatárolódás, így a halál a munka (dolgozó ember) által teremtett rend felborulása. A halál egyszerre taszító és ünnepélyes. A „Ne ölj!” parancsa a megszegés után is ugyanolyan szigorú marad, mint azelőtt: „Ha az akadály elhárult, a semmibe vett tilalom túléli a megszegést. (...) Mivel a dicsőség feltétele az átok” (Bataille, 2001). A félelemre alapozott tilalom nemcsak azt írja elő nekünk, hogy betartsuk: egy korlát ledöntése mindig vonzó.

A szaporodás és a halál kapcsolatát Bataille az undor fogalmán keresztül magyarázza.

A holttest rosszabb, mint a semmi, mert félelmet ébreszt. A félelmet, ami az utálat alapja, nem valós veszély váltja ki. Irtózásunk a holttesttől rokon azzal az érzéssel, amit az emberi ürülék vált ki belőlünk, a szemérmertlenséghez. Bataille Szent Ágostont idézi: *Inter faeces et urinam nascimur*. Az undor (bomlás-ürülék-szemérmertlenség) szent tanítások következménye. „...az irtózat, az iszony a vágyam forrása, tárgya olyan mély űrt nyit bennem, mint a halál, amely megindítja ezt a vágyat, amely ellentétéből, az iszonyból fakad.”² (Bataille, 2001) Bataille szerint az emberi élet a szorongásig tékozlásra törekszik addig, amíg a szorongás már elviselhetetlen. Az előregedő lényeket fiatalabbak váltják fel. Alapvetően azt a lehetetlen sorsot akarjuk³, mondja, amely ebből következik: az elszigeteltséget, a megsemmisülés borzalmát. A szorongás felgyorsítja ezt a mozgást. Ezzel szemben a legfontosabb tilalmakban az ember elutasítja az együttműködést a természettel (a pusztítás orgiájával). Bataille olyan radikális következtetésre jut, hogy nem tudunk többé különbséget tenni a halál és a szexualitás között: mindkettő korlátlan pazarlás, ami szemben áll az életösztonnel. A természet felszólítja az élőlényeket, hogy gondolkodás nélkül rohanjanak a vesztükbe.

² Lásd később a lascaux-i madárfejú ember és a bika kiömlött belekkel. Nietzsche írja *A vidám tudományban*: „Ma illendőség dolga számunkra, hogy ne akarjunk mindent meztelenül látni, ne akarjunk mindenütt jelen lenni, mindent megérteni, és mindent »tudni«. »Igaz, hogy a Jóisten szeme mindent lát?« – kérdezte a mamájától egy kislány –, »de azt hiszem, ez nem illendő dolog«. A filozófusoknak szóló intelem ez! Jobban kellene tisztelnünk a szemérmert, amellyel a természet tarka titkai és bizonytalanságai mögé elrejtőzött. Talán női lény az igazság, amelynek megvan rá az oka, hogy ne engedjen bepillantást nyerni a titkaiba? A neve talán, görögül szólva, *Baubo*? (Undorkeltő vénasszony a görög mitológiában, aki obszcén mozdulatokkal igyekezett fölvidítani a gyászoló Demetert – *A ford.*)” (Nietzsche, 1997)

³ *Amor fati*

Az embert az teszi azzá, ami, hogy megpróbált nemet mondani. De soha nem mondott véglegesen nemet az erőszakra, így a tilalom megszegésére.

A megszegés nem tagadja a tilalmat, hanem túllép rajta és kiegészíti. A tilalmak, melyekre a józan ész világa épül, nem ésszerűek. A tabu megteremti a józan ész és a nyugalom világát, de nem az értelemre, hanem az érzékekre hat, ugyanúgy, mint az erőszak. „Néha sérthetetlen tilalmat is megszegünk, de ez nem jelenti azt, hogy már nem sérthetetlen.” (Bataille, 2001) Ha negatív érzélem kerekedik felül, betartjuk a tilalmat, ha pozitív, megszegjük. A megszegés az ellentétes érzélem igazolása és forrása. A tilalom megszegését gyakran éppúgy szabályoknak vetik alá, mint magát a tilalmat. Nincs szó szabadságról a megszegéskor: egy bizonyos ideig és csak addig lehetséges valami. A megszegés mechanizmusa tehát a következőképpen írható le: az ember meg akarta zabolázni a természetet, amikor tilalmakat állított fel (eltávolodás az állati világtól). Azt hitte, hogy saját erőszakos ösztöneinek korlátozásával a valóságos világban is korlátozza az erőszakot. De amikor látta, hogy mennyire hatástalan a korlát, hajlamai elszabadultak a megszegésben (vallás, művészet, az állathoz mint istenihez való visszatérés). „A profán világ a tilalmak világa. A szentség határa megnyílik bizonyos határokon belüli megszegésekre. Ez az ünnepek, az uralkodók és az istenek világa.” (Bataille, 2001) Szentség minden, ami a tilalom tárgya, amelyhez az ember kétféleképp viszonyul: félelemmel, ami taszítja, és vonzódással, mivel a szentség (a csoda birodalma) elragadtatott tiszteletet vált ki belőle: a tilalom elutasítja, de az elragadtatás előhívja a megszegést. A megszegés a tilalom megígéző formája, az átváltoztatott tilalom. A mitológia ezekből alkotja meg témáit. „Azt nem állíthatjuk egyszerre, hogy a megszegés a vallás alapja, inkább, mint a tilalom. De a tékozlás az ünnep alapja, az ünnep pedig a vallási tevékenység csúcspontja. A felhalmozás és a pazarlás e tevékenység két szakasza: ha ebből indulunk ki, a vallás olyan tánc, amelyben egyet lépünk előre, kettőt hátra.” (Bataille, 2001) A vallás alapvetően a tilalmak megszegésére ösztönöz. „Nincs érzés, ami jobban hajtana minket a szertelenség felé, mint a mulandóság érzete. A szertelenség semmiben sem rokon a megsemmisülés érzetével: felülkerekedve a félelmen, maga megszegés.” (Bataille, 2001)

Az ölést tiltó törvény korábbi, mint a megkülönböztetés, amikor az ember kivált a nagyobb testű állatok közül. Kezdetben az ember az állatokhoz hasonlónak tekintette magát, hasonlóképp, mint a ma élő vadásznépek, így a vadászat a megszegés egy formája volt. A tilalom nem jelenthette feltétlenül a tiltott cselekvéstől való tartózkodást, hanem a tiltott cselekvést a vallásos megszegés formájában tette lehetővé. Az ölés által a gyilkos vadász vagy harcos *szentté* lett, és meg kellett tisztulnia, mielőtt visszatér a profán társadalomba. Így jut el Bataille a kérdéshez, hogy nem inkább a vallásos megszegés jellegének felel-e meg a barlangrajzok titokzatos légköre.⁴ Lascaux-ban a kiömlött belekkel fekvő bivaly és a madárfejű, erekció közben ábrázolt ember haldoklásának képe egymás mellett, egyfajta párhuzamba állítva látható. Ha

⁴ <http://www.lascaux.culture.fr/#/fr/00.xml> Lascaux digitális másolatát bármikor megcsodálhatjuk.

megfontoljuk, hogy az állatok leölésük után kapnak szakrális jelleget, az állat leölését bűnbánatnak kell követnie: a Lascaux barlangkút témája a gyilkosság és bűnhődés lehetett. Bataille feltételezi, hogy az első emberek úgy tarthatták, hogy az állat ismer egy alaptörvényt, tudja, hogy az erőszak, indulatai mozgatórugója a törvény megsértése: és ezt a törvényt tudatosan és szándékosan hágja át. Meggyilkolása a betetőzése annak a megszegésnek, amely az állatok sajátja. A véres rítus az állati lét legmélyére hatolva fedi fel ezt a mélységet. Az ősi vallások szentsége megfelel a mai vallások istenségének. A szentség Bataille szerint a lét folytonossága, azok előtt mutatkozik meg, akik valamely ünnepélyes rítus során egy nem folytonos lény halálának tanúi. A megszegés másodlagos következményeként (a tékozló természet megtagadása – amire az állat képtelen – után ezt a tagadást tagadja meg) az ember közel kerül az állathoz. A barlangrajzok embere saját magát ritkán ábrázolta, esetleg álcázva, valamilyen állat maszkját viselve, amiből Bataille azt a következtetést vonja le, hogy valószínűleg szégyellte magát, de – velünk ellentétben – nem szégyellte állati eredetét. Amint az ember valamilyen értelemben azonosul az állatokkal, belépünk a megszegés, a szentség, az isteni világába: „az ember világa, amely az állati lét vagy a természet tagadásával jön létre, önmagát tagadja, és ebben a második tagadásban túllép önmagán, de nem tér vissza ahhoz, amit először megtagadott” (Bataille, 2001). Az élet vak körforgása miatt érzett szorongás, és ennek a szorongásnak a leküzdése teszi Bataille szerint az embert emberré. „A rítus egy mítosznak, vagyis egy isten halálának ábrázolása meghatározott időpontban előadva. Itt semminek sem szabad meglepnie bennünket. Jelképesen ugyanez történik mindennap a misén áldozáskor.” (Bataille, 2001) Ha a megszegés nem az alapvető tilalmakra irányul, az áldozatnak és a szerelmi aktusnak semmi köze egymáshoz. „Ez az erőszakos cselekedet, amely megfosztja az áldozatot korlátaitól, és a szentség határtalanságával és végtelenségével ruházza fel, szándékos tett, összes következményében. Éppúgy szándékos, mint annak cselekedete, aki lemezteleníti áldozatát, megkívánja, és belé akar hatolni. (...) Ostromlója keze közt a nő elveszti önmagát. Szemérmességével együtt elveszti azt az erős gátat, amely másoktól elválasztotta és áthatolhatatlanná tette. Hirtelen megnyílik a szaporodás szerveiben elszabaduló nemi játék erőszaka előtt, amely kívülről özönlik rá.” (Bataille, 2001)

A szerelmi és áldozati aktus a testet fedi fel. A vérbő testek lüktetése (a madárfejű ember erekiója) hasonló a (haldokló bivaly gyomrából kiömlő) szervek vak rángatózásához, mert mindkettő független az akarattól. A haldokló állatisten szelleme, amelynek a konkrét analógiakeresésben, a rítus során materializálódó (bogyólé, vér, sár) színe elé járuló ember a szentségben részesült, a lét folytonosságát képviselte, az ember isteni lényege az ünnepben, a vallásos megszegésben elszabadulhatott (extázis), a nemes homo ludens, a madárfejű ember a magasba szárnyalt, és fentről nézhetett le magára, akármilyen átkot mért is rá ez a dicsőség.

Irodalomjegyzék

- Agamben, Giorgio (2008): A mágia és a boldogság, Giorgio Agamben: *A profán dicsérete*. Pécs: Typotex
Kiadó. Fordította Kriváncsi Anikó.
- Bataille, George (1995): Lascaux vagy a művészet születése, *Átváltozások*, 4, 15–32.
- Bataille, George (2001): *Erotika*. Nagyvilág Kiadó. Fordította: Dusnoki Katalin, N. Kiss Zsuzsa, Somlyó György, Vargyas Zoltán.
- Mitchell, W. J. T. (2008): Mi a kép? Szőnyi György Endre – Szauter Dóra (szerk.): *Ikonológia és műértelmezés 13*. A képek politikája. W. J. T. Mitchell válogatott írásai. Szeged: Jate Press, 15–51.
- Nietzsche, Friedrich (1997): *A vidám tudomány*. Holnap Kiadó. Fordította: Romhányi Török Gábor.
- Tengelyi László (2007): *Tapasztalat és kifejezés*. Budapest: Atlantisz Könyvkiadó.
- Žižek, Slavoj (1998): A nagy Másik nem létezik, *Thalassa*, 2–3, 34–50. Ford.: Csabai Márta.

